

Ioan ALEXANDRU

DEMOCRAȚIA CONSTITUȚIONALĂ
utopie și/sau realitate

*The constitutional democracy –
utopia and/or reality*

*La démocratie constitutionnelle –
utopie et/ou réalité*

Universul Juridic

București

-2012-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2012, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA
AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ALEXANDRU, IOAN

Democrația constituțională : utopie și/sau realitate / Ioan Alexandru. -

București : Universul Juridic, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-775-2

342(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0731.121.218**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

COMENZI ON-LINE,

CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

PREFAȚĂ

Democrația constituțională – utopie și/sau realitate este o carte unică în peisajul doctrinei filosofico-juridice din țara noastră și sunt convins că va lansa un subiect ce va constitui prilej de frecvente și aprinse dezbateri științifice atât în lumea juriștilor, cât și a filosofilor.

Subtitlul pe care cunoscutul și recunoscutul profesor de Drept administrativ și Teoria administrației l-a dat acestei lucrări, *utopie și/sau realitate* poate produce reacții de uimire sau reținere cât se poate de firești, cunoscute fiind opiniile extrem de diverse și de cele mai multe ori contradictorii cu privire la valorile realizabile ale teoriei democrației constituționale. Aceasta cu atât mai mult cu cât motto-ul ales de autor ne trimite spre un scepticism alimentat în cuprinsul lucrării prin analiza deosebit de interesantă a numeroase teorii privind statul și dreptul cum ar fi, spre exemplu, cele din § 2.2 privind *Dreptul, libertatea și democrația* sau cele din tot capitolul 3 privind *Democrația și legitimitatea reprezentării*.

Voi lăsa pe seama juriștilor analiza critică a acestei lucrări deosebit de incitante dat fiind faptul că în principal cartea, astfel cum este structurată, are în primul rând menirea să facă o analiză juridică a instituțiilor și procedurilor consacrate în constituțiile statelor, cu scopul asigurării unei conduceri democratice a societății, deși cred că filosofia este absorbită în analiza instituțiilor și procedurilor juridice care sunt destinate construcției democrației constituționale atât timp cât vorbim de libertate, egalitate adevăr și dreptate, teme care poate mă vor face să revin în timp asupra acestei cărți.

Prin această lucrare prof. Ioan Alexandru, un jurist cu evidente afinități interdisciplinare – și spun acest lucru gândindu-mă atât la *Tratatul de administrație publică*, premiat de Academia Română pentru lucrările apărute în 2008, cât și la lucrarea *Interdisciplinaritatea nouă paradigmă în cercetarea și reformarea administrației publice*, apărută în Editura Academiei Române, București, 2010 – a înțeles că judecățile filosofice, sau mai bine zis analiza filosofică, pot aduce lumină în zonele de graniță relativ obscure ale cunoașterii juridice. De altfel, atât în această carte, cât și în *Notele de Lectură* apărute la ediția a III-a lucrării *Filosofia dreptului. Marile curente*, autori Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Dănișor, Dan Claudiu Dănișor, din revista „Cercetări filosofico-psiologice” nr. 2/2010, prof. Ioan Alexandru se întreba „dacă este suficient pentru studenți, în profesia pe care și-au ales-o, să cunoască numai materiile de utilitate practică imediată astfel cum susțin unii oficiali investiți cu destinele învățământului superior” și își justifica întrebarea prin „nevoia intelectuală de a privi dincolo de orizontul strict profesional, practic și imediat”, deoarece „intelectualul, care își face o profesie din aplicarea dreptului, fie în structurile autorităților judiciare, fie în cele ale administrației publice simte nevoia acută de a-și îndrepta atenția către fundamente”. Spre exemplu, spune autorul, „osatura juridică a concepției privind democrația modernă își găsește temeiul în contractul social care este un principiu meta-juridic. Altfel zis, filosofic”.

Credincios acestor adevăruri autorul face o temeinică analiză în principal din punct de vedere juridic – și nu doar un *conspect* după cum cu modestie apreciază în *Postfață* – a principalelor concepții privind democrația constituțională în lucrările fondatorilor acestei teorii: J.J. Rousseau, Montesquieu, Hans Kelsen, Alexis de Tocqueville, R. Carré de Malberg, K.R. Popper, Norberto Bobbio, Francis Fukuyama, Maurice Duverger, Marcel Gauchet și a altor mari gânditori.

Astfel, în Capitolul 1 autorul ne avertizează mai întâi pe bună dreptate că „*abordarea corectă a teoriilor privind organizarea și funcționarea statului de drept democratic presupune stabilirea prealabilă a înțelesului pe care vrem să-l dăm unor termeni*” și folosește corect acest cuvânt pentru a simplifica explicațiile ce s-ar fi impus dacă ar fi utilizat cuvântul *noțiuni* sau *concepțe*, care deși au înțelesuri sensibil deosebite, de cele mai multe ori sunt folosite eronat ca sinonime. Cu o rigoare științifică remarcabilă în *Considerațiile prealabile* precizează înțelesul pe care îl va da termenilor de *societate, stat, drept, formă de guvernământ, regim politic, puterile statului, funcție, organ și putere publică*.

Evitând cu dibăcie o abordare ideologică, semnalează faptul că, în condițiile în care mulți teoreticieni s-au instalat „*într-un confort intelectual tipic faimosului postmodernism, care tinde să ne facă să credem că nu ni se mai poate întâmpla nimic foarte grav*”, ar trebui, totuși, să înțelegem că „*în fond democrația este doar o componentă în procesul de evoluție, de progres, ceva care devine o aspirație a oamenilor și care nu se realizează totuși de la sine. Democrația, ca și prosperitatea, nu apare de la sine la un anumit moment doar adoptând niște acte normative*” (§ 2.1). În susținerea acestei teze autorul ne amintește că „*dreptul, așa cum ne-a învățat încă din secolul trecut Giorgio Del Vecchio, nu este decât un regulator al vieții sociale, al relațiilor sociale. El nu poate fi un motor, un creator al unor realități sociale, mai ales într-o societate democratică*”. Prin urmare, pe bună dreptate concluzionează că „*democrația se dovedește a fi un sistem politico-juridic extrem de complex, chiar sofisticat și pe cale de consecință fragil*”.

Nucleul dur al analizei juridice a teoriei privind democrația constituțională îl găsim în capitolele 3, 4 și 5 în care se procedează, într-o manieră comparativă – mai întâi cu referire la legitimitatea reprezentării – la devalorarea caracterului fictiv al noțiunii de reprezentare, apoi la descifrarea limitelor și disfuncțiilor democrației constituționale reprezentative, prilej cu care referindu-se la o mai veche teză a sa privind *personalizarea exercitării puterii*, face o excelentă diagnoză socio-psihologică a prototipului de lider democratic și lider non-democratic invocând în loc de concluzii vorbele marelui nostru istoric Nicolae Iorga: „*Democrația înseamnă cineva care vrea să înalțe poporul pe umerii săi, nu cineva care vrea să se înalțe pe umerii poporului*”.

Deosebit de interesante sunt și opiniile exprimate în capitolul 6 cu privire la *Democrația formală și democrația reală* în care, după ce se încearcă o conturare a *sensurilor democrației* (§6.1), analiza se cantonează asupra elementelor *constitutive ale democrației* (§6.3) și apoi asupra *promisiunilor nerespectate ale democrației constituționale* (§6.4).

În sfârșit, în capitolul 7, autorul abordează dificila problemă a calificării dihotomiilor și complementarităților în organizarea sistemului democrației constituționale și încearcă să argumenteze vocația complementarității binomului public/privat în exercițiul democrației constituționale (§ 7.3) și, chiar mai mult, să susțină discutabila teză a complementarității dintre public și privat în procesul de reformare a statului (§ 7.4).

După cum însuși autorul recunoaște, cartea „*nu se vrea o analiză a nivelului de realizare concretă a democrației constituționale în țara noastră, ci urmărește să aducă în atenția cititorilor principalele teme abordate în doctrina politică și juridică în această materie, oferind cel puțin parțial informațiile necesare formulării unor răspunsuri*” la întrebarea subînțeleasă încă din titlu, și anume: dacă teoria asupra democrației constituționale este un mit sau poate deveni o realitate.

Cu toate acestea, în ultimul capitol *Perspectivile democrației constituționale* nu-și poate ascunde dezamăgirea atunci când face o scurtă retrospectivă a stării de fapt și câteva prudente observații cu privire la perspectivele democrației constituționale în România.

Fără a fi, totuși, câtuși de puțin o carte *angajată*, autorul rămânând de un obiectivism demn de apreciat într-o lucrare cu o temă atât de incitantă, se limitează în a face aprecieri doar cu privire la logica în care ar trebui să se răspundă întrebării: *utopie sau o posibilă realitate?*

Pornind de la teza subsemnatului potrivit căreia „*contemporanii noștri sunt nevoiți să gândească altfel pentru motivul evident că se gândesc la altceva decât erau obișnuiți s-o facă cu mai mult de un secol în urmă*”, la care adaugă și faptul că gândesc nu doar la altceva, ci și *altcumva* și că „*acest altcumva a fost determinat de marile descoperiri științifice ale secolului al XX-lea care au demonstrat existența unor noi principii ce au răvășit logica binară permițând consacrarea logicii trinare*” autorul conchide că modul nostru de a gândi trebuie să evolueze de la „*sau asta sau cealaltă*” spre „*și asta și cealaltă*” și să acceptăm că logica trinară ne dezvăluie că totul este o mișcare permanentă de evoluție și involuție ceea ce se întâmplă și cu democrația constituțională. Nu ne rămâne, sugerează în final prof. Ioan Alexandru, decât să urcăm cu răbdare treptele cunoașterii democrației constituționale și să acceptăm totodată că „*Există anumite limite ale cunoașterii, un fel de censură transcendentă cum îi zicea Lucian Blaga care ne împiedică să cunoaștem (...) ceea ce este de necunoscut*”. Cu alte cuvinte, nici mit nici realitate, ci doar un *ideal*.

Acad. Alexandru Surdu

FOREWORD

The book „Constitutional democracy – utopia and/or reality is a unique one in the field of philosophical-legal doctrine in our country and I am convinced it launches a subject that will create the opportunity for frequent and heated scientifically debates in the world of philosophers and jurists.

The subtitle given to this paper by the well-known professor of Administrative Law and the Theory of Public Administration: *utopia and/or reality* can generate amazement or reservation reactions. These are natural reactions knowing the extremely diverse opinions, and most of the time contradictory concerning the achievable values of constitutional democracy.

Also, the motto chosen by the author orientates us toward a scepticism fuelled throughout this paper by the extremely interesting analysis of many theories of the state and the law, as for example, the ones in §2.2 *Law, liberty and democracy* or the ones from the chapter 2 regarding *Democracy and the legitimacy of representation*.

I will let the jurists to do the critical analysis of this extremely exciting paper, especially because the book, by the way it is structured has the purpose of doing a juridical analysis of the institutions and procedures established by state's constitutions in order to ensure the democratic leadership of the society. However, I think that philosophy is absorbed in the analysis of the legal procedures and institutions that are destined to the constitutional democracy construction, as long as we are talking about liberty, equality, truth and justice, themes that will make me come back on this book in the future.

Through this paper, professor Ioan Alexandru, a jurist with obvious interdisciplinary affinities– and I say this while thinking about *The Treaty of Public Administration*, awarded by the Romanian Academy for the papers appeared in 2008 and about the study *Interdisciplinary – New Paradigm in Researching and Reforming Public Administration*, printed at the Romanian Academy Publishing House – understood that philosophical assessments, or better said, philosophical analysis can bring light in the relatively obscure border areas of the juridical knowledge. Both in the book, as in the research paper „*Lecture notes*”, which appeared in the third edition of the book *Law Philosophy. Major currents*, signed by Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Danisor, Dan Claudiu Danisor, from the paper „Philosophical-psychological researches”, no. 2/2010, professor Alexandru is wondering „*if it is enough for the students, in order to follow the profession they have chosen, to only know the matters of immediately practical utility as it is asserted by some officials that decide the destiny of the academic education*”. He is justifying this question through the intellectual's need of seeing above his strictly, immediately and practically professional horizon because „*the intellectual that chooses law enforcement as a profession in the judicial field or in the public administration institutions, feels the imperious need to focus on fundamentals*”. For example, the author says: „*the juridical skeleton of the*

conception regarding modern democracy finds its justification in the social contract which is a meta-legal principle. In other words, philosophical”.

Loyal to these truths, the author makes a solid analysis, especially from a legal point of view – and not just an *abstract* as he modestly appreciates in the *Afterword* – of the main opinions regarding constitutional democracy expressed by the founders of this theory: J.J. Rousseau, Montesquieu, Hans Kelsen, Alexis de Toqueville, R. Carre de Malberg, K.R. Popper, Norberto Bobbio, Francis Fukuyama, Maurice Duverger, Marcel Gauchet and by many other great thinkers.

So, in chapter one, the author rightfully warns us about the fact that: *„the right approach of the theories concerning the organisation and functioning of the democratic state implies the previous establishment of the meaning we want to give to some terms”* and uses correctly this word to simplify the explanations needed if he would have used the word notions or concepts, which, even though have similar meaning, most of the time they are wrongly used as synonyms. With a remarkable scientific rigor he mentions in *Preliminary Considerations* the meaning he will give to several terms, such as: *society, state, law, form of government, political regime, states power, function, body, public power.*

While avoiding with cleverness an ideological approach, the author reports the fact that while many theoreticians installed themselves *„in an intellectual comfort ordinary to the famous postmodernism, which tends to make us think that nothing bad can happen to us”* we should understand that *„after all, democracy is just a component of the evolution process, of the progress and something that becomes an aspiration of the people but cannot happen by itself. Like prosperity, democracy doesn't appear itself at some moment in time just by adopting some regulatory acts”* (§2.1). In order to sustain this thesis, the author reminds us that *„law, as we learned since the last century from Giorgio del Vecchio, is only an adjuster of the social life, of the social relationships. It cannot be an engine, a creator of some social realities, especially in a democratic society”*. Consequently, he rightly concludes that *„democracy proves to be a politico-legal system, extremely complex, even sophisticated and thus fragile”*.

We find the hard core of the juridical analysis of the theory in chapters 3, 4 and 5 where the author proceeds, in a comparative way – firstly with reference to the legitimacy of representation – to the disclosure of the fictive character of the notion representation and then he deciphers the limits and the dysfunctions of representative constitutional democracy. This offered him the occasion to refer to a previous thesis of his regarding the personalization of exercising power and allows him to make an excellent social-psychological diagnosis of the prototype of political leader and non-democratic leader. *„Democracy is someone who wants to lift the people on his shoulder, not someone who wants to lift himself on the shoulders of the people”*.

The opinions expressed in chapter 6 concerning *formal democracy and real democracy* are also extremely interesting. In this chapter, after he tries to outline the *meanings of democracy* (§6.1), he focuses his analysis upon the *constitutive elements of democracy* (§6.3) and then upon the *unfulfilled promises of constitutional democracy* (§6.4).

Finally, in chapter 7, the author approaches the difficult problem of qualifying the dichotomies and complementarities in organising the system of constitutional democracy and tries to argue the vocation of the complementarity of the binomial public/private in the exercise of constitutional democracy (§7.3). Even more, he tries to advocate the questionable thesis of the complementarity public /private in the reform of the state (§7.4).

As the author itself recognizes, this book „*doesn't try to be an analysis of the concrete level of realisation of the constitutional democracy in our country, but wants to bring into the attention of readers the main themes addressed by the legal and political doctrine in this matter, offering at least partially, the information needed to formulate some answers*” to a question implied in the title and that is: if the theory concerning constitutional democracy is a myth or can become a reality.

Yet, in the last chapter „*The perspectives of constitutional democracy*” he cannot hide his disappointment when he makes a short retrospective of the status quo and some cautious observations about the perspective of constitutional democracy in Romania.

This book isn't a tributary one, the author being of a worthy objectivism in a publication with such an exciting subject. He limits himself to making appraisals regarding the logic that should answer the question: utopia or possible reality?

Starting from my own thesis according to which „*our contemporaries are forced to think differently for the obvious reason because they think about something different than they were used to more than one century ago*”, I will also add the fact that not even they think to something else but also to somehow different and that this „*somehow different was determined by the major scientific discoveries of the XXth century which demonstrated the existence of some new principles that messed up with the binary logic and allowed the establishing of ternary logic*”. Starting from all this, the author concludes that our way of thinking must evolve from „*this or that*” to „*also this and the other*” and we must accept that ternary logic reveals us that everything is a continuous movement of evolution and involution and this is the case of constitutional democracy too. In the end of the paper, professor Ioan Alexandru suggests that the only thing for us to do is to patiently climb the steps of knowing constitutional democracy and to accept that „*there are some limits of knowledge, some kind of transcendent censorship as Lucian Blaga called it, which stops us from knowing what is unknown*”. In other words, neither myth, neither reality, just an ideal.

Acad. Alexandru Surdu

PREFACE

La démocratie constitutionnelle – utopie et/ou réalité est un livre unique dans la doctrine philosophico-juridique de notre pays et je suis convaincu qu'il lancera un sujet qui constituera occasion de fréquents et passionnés débats scientifiques dans le monde des juristes et des philosophes.

Le sous-titre que le célèbre et le réputé professeur de Droit administratif et de la Théorie de l'administration a donné à cette étude: *utopie et/ou réalité* peut produire de très normales réactions d'étonnement ou de modestie, étant connues les opinions extrême de diverses et plusieurs fois contradictoires concernant les valeurs réalisables de la théorie de la démocratie constitutionnelle. Cela est particulièrement vraie étant donné que la devise choisie par l'auteur nous envoie vers un scepticisme alimenté par l'analyse très intéressante de plusieurs théories sur l'Etat et le droit, comme, par exemple, celles du § 2.2 sur *Le droit, la liberté et la démocratie* ou celles du chapitre 3 aussi sur la *Démocratie et la légitimité de la représentation*.

Je vais laisser à l'appréciation des juristes l'analyse critique de cette étude très incitante. Principalement, le livre, comme il est structuré, a le but d'analyser de point de vue juridique les institutions et les procédures consacrées dans les constitutions des Etats, afin d'assurer une conduite démocratique de la société, même si je pense que la philosophie est absorbée dans l'analyse des institutions et des procédures juridiques qui sont destinées à la construction démocratique constitutionnelle aussi longtemps que nous parlons sur la liberté, l'égalité, la vérité et la justice, sujets qui me feront à revenir sur ce livre.

Au moyen de cette étude, le professeur Ioan Alexandru, un juriste avec des évidentes affinités interdisciplinaires – et je le dis en pensant au *Traité d'administration publique*, primé par l'Académie Roumaine pour les études apparues en 2008 et ainsi à l'étude *L'interdisciplinarité, le nouveau paradigme dans la recherche et la reformation de l'administration publique*, parue aux Editions de l'Académie Roumaine, Bucarest, 2010 – a compris que les jugements philosophiques ou mieux dit l'analyse philosophique pouvait mettre en lumière les zones de frontière relativement obscures de la connaissance juridique. Autrement, dans ce livre, ainsi que dans les Notes de lecture parues à la IIIème édition de l'étude *La philosophie du droit. Les grands courants*, des auteurs comme Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Dănișor, Dan Claudiu Dănișor, de la revue „Recherches Philosophico-psychologiques” no. 2/2010, le prof. Ioan Alexandru se demandait „s'il est suffisant pour les étudiants, dans leur profession de connaître seulement les domaines d'utilité pratique immédiate, comme le disent les uns des officiels investis avec les destins de l'enseignement supérieur”. Il justifie sa question par „le besoin intellectuel de regarder au-delà de l'horizon strictement professionnel, pratique et immédiat”, car „la personne intellectuelle, qui construit une profession par la mise en œuvre du droit, soit dans les structures des autorités judiciaires, soit dans celles de l'administration publique sent le besoin d'orienter

son attention vers des fondements”. Par exemple, dit l’auteur, „*l’ossature juridique de la conception concernant la démocratie moderne trouve sa base dans le contrat social qui est un principe méta-juridique. Autrement dit, philosophique*”.

Fidel à ces vérités, l’auteur fait une analyse complète spécialement de point de vue juridique – pas seulement un *résumé* comme il l’apprécie avec modestie en *Postface* – des principales conceptions concernant la démocratie constitutionnelle dans les études des fondateurs de cette théorie: J.J. Rousseau, Montesquieu, Hans Kelsen, Alexis de Tocqueville, R. Carré de Malberg, K.R. Popper, Norberto Bobbio, Francis Fukuyama, Maurice Duverger, Marcel Gauchet etc.

Dans le premier chapitre, l’auteur nous avertit que „*l’approche correcte des théories concernant l’organisation et le fonctionnement de l’Etat de droit démocratique suppose l’établissement préalable de l’entendu que nous voulons donner à certains termes*” et il utilise correctement ce mot pour simplifier les explications qui étaient imposées s’il avait utilisé le mot *notions* ou *concepts*, qui même s’ils ont des entendus sensiblement différents, plusieurs fois ils sont utilisés de manière erronée comme des synonymes. D’une rigueur scientifique remarquable dans les *Considérations préalables*, il précise l’entendu qu’il donnera aux termes de *société, Etat, droit, forme de gouvernement, régime politique, les pouvoirs de l’Etat, fonction, organe et pouvoir publique*.

Evitant avec dextérité une approche idéologique, il montre qu’aux conditions où plusieurs théoriciens se sont installés „*dans un confort intellectuel typique au fameux postmodernisme, qui tend à nous faire croire que rien de très grave ne peut plus nous arriver*”, nous devons comprendre que „*la démocratie est seulement une composante dans le processus d’évolution, de progrès, quelque chose qui devient une aspiration des gens et qui ne se réalise pas seule. Ainsi que la prospérité, la démocratie n’apparaît seule à un moment donné, en adoptant des actes normatifs seulement (§2.1)*”. Dans le soutien de cette thèse, l’auteur nous rappelle que „*le droit, comme Giorgio Del Vecchio nous a enseigné dès le siècle passé, n’est qu’un régulateur de la vie sociale, des relations sociales. Il ne peut pas être un moteur, un créateur des réalités sociales, surtout dans une société démocratique*”. Donc, l’auteur conclut que „*la démocratie prouve d’être un système politico-juridique très complexe, même sophistiqué et donc fragile*”.

Le noyau dur de l’analyse juridique de la théorie concernant la démocratie constitutionnelle peut être trouvé dans les chapitres 3, 4 et 5. Dans ces chapitres on procède d’une manière comparative – d’abord avec référence à la légitimité de la représentation – à la révélation du caractère fictif de la notion de représentation, puis au déchiffrement des limites et des dysfonctions de la démocratie constitutionnelle représentative. A cette occasion, en se référant à son ancienne thèse sur la *personnalisation de l’exercice du pouvoir*, l’auteur fait une excellente diagnose socio-psychologique du prototype de leader démocratique et de leader non-démocratique invoquant à la place des conclusions les paroles de notre grand historien Nicolae Iorga: „*La démocratie signifie quelqu’un qui veut élever le peuple sur ses épaules, pas quelqu’un qui veut s’élever sur les épaules du peuple*”.

Les opinions exprimées dans le chapitre 6 concernant La démocratie formelle et la démocratie réelle sont aussi très intéressantes. Après qu’on essaie un contour *des sens de la démocratie* (§6.1), l’analyse se cantonne sur les éléments *constitutifs de la démocratie* (§6.3) et puis sur les *promesses non respectées de la démocratie constitutionnelle* (§6.4).